

Piotr Zając

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Prawa i Nauk Społecznych
doktorant

**FORMY REHABILITACJI ZAWODOWEJ
OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
FINANSOWANE ZE ŚRODKÓW PFRON,
REALIZOWANE PRZEZ SAMORZĄDY
POWIATOWE W LATACH 2010–2020**

**FORMS OF THE VOCATION
REHABILITATION OF PEOPLE
WITH DISABILITIES, FINANCED BY PFRON
RESOURCES, REALISED BY DISTRICT
SELF-GOVERNMENT IN 2010–2020**

ABSTRAKT

Praca zawodowa jest bardzo ważna w życiu każdego człowieka, a w szczególności dla osób z niepełnosprawnościami. Niezależnie od ograniczeń jakie towarzyszą tym osobom w życiu codziennym, pracując mogą odzyskać wiarę we własne umiejętności oraz czuć się potrzebnymi i docenionymi. Mimo poprawiającej się sytuacji na rynku pracy w Polsce, problem stanowi mała aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami. Samorządy powiatowe realizują szereg działań z zakresu rehabilitacji

zawodowej finansowanych ze środków PFRON. Działania te skierowane są zarówno do osób z niepełnosprawnościami jak i pracodawców. Niestety, ze wsparcia w zakresie rehabilitacji zawodowej w latach 2010-2020, korzystał niewielki odsetek osób. Władze zarówno centralne jak i lokalne powinny podjąć działania zmierzające do zwiększenia aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Przede wszystkim tworzyć optymalne rozwiązania prawne i przejrzyste procedury, sprzyjające podejmowaniu aktywności zawodowej przez te osoby.

Słowa kluczowe: osoby z niepełnosprawnościami, rehabilitacja zawodowa, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

ABSTRACT

Employment is very important for every human being, but especially for people with disabilities. Employment gives people with disabilities an opportunity to regain self-confidence and make them feel needed and appreciated. Despite the improvement on the Polish labor market, people with disabilities have difficulties with accessing it. Local authorities implemented several programmes addressed to people with disabilities and employers, financed by the National Disabled Persons Rehabilitation Fund to make employment more accessible. Unfortunately, only a small percentage of people with disabilities benefited from these programs in 2010–2020. Both central and local authorities should take more measures to increase the number of people with disabilities in the labour force. First of all, they should generate optimal regulations and transparent procedures to encourage them to enter the labour market.

Key words: people with disabilities, vocational rehabilitation, National Disabled Persons Rehabilitation Fund.

WPROWADZENIE

Praca zawodowa jest bardzo istotnym aspektem w życiu każdego człowieka. Poza swoją podstawową funkcją jaką jest zarabianie pieniędzy potrzebnych do utrzymania, daje możliwość rozwoju osobistego, a także umożliwia nawiązywanie relacji interpersonalnych zarówno na

gruncie zawodowym jak i prywatnym. Możliwość podjęcia pracy jest szczególnie ważna dla osób z niepełnosprawnością. Dzięki niej, niezależnie od ograniczeń jakie towarzyszą im w życiu codziennym, mogą odzyskać wiarę we własne umiejętności oraz czuć się społecznie potrzebnymi i docenionymi.

Mimo poprawiającej się sytuacji na rynku pracy w Polsce, problem stanowi mała aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami. Współczynnik aktywności zawodowej tych osób w IV kwartale 2020 roku wyniósł 30,3%, natomiast wśród osób sprawnych w porównywalnym okresie 77.2%¹. Samorządy powiatowe poprzez urzędy pracy realizują działania z zakresu rehabilitacji zawodowej finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Podejmowane działania mają na celu pomoc osobom z niepełnosprawnościami w podjęciu zatrudnienia czy uzyskaniu odpowiednich kwalifikacji zawodowych. Są one skierowane zarówno do osób z niepełnosprawnościami jak i pracodawców decydujących się zatrudnić te osoby.

Celem niniejszego opracowania jest omówienie działań (form wsparcia) z zakresu rehabilitacji zawodowej realizowanych przez samorządy powiatowe jak i ich wykorzystanie w latach 2010–2020.

W pierwszej jego części przedstawiono definicje osoby z niepełnosprawnością oraz rehabilitacji. W drugiej zaś ukazano rolę Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. W kolejnej działania z zakresu rehabilitacji zawodowej realizowane przez samorządy powiatowe finansowane ze środków funduszu. Ostatnia część dotyczy natomiast wykorzystania poszczególnych form wsparcia w latach 2010–2020, zarówno przez osoby z niepełnosprawnościami jak i pracodawców.

¹ BAEL *Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych prawnie*, dane z IV kwartału 2020 roku, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael>, [dostęp: 19 października 2021r.].

DEFINICJA OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ ORAZ REHABILITACJI

Dla rozważań dotyczących kwestii wsparcia osób z niepełnosprawnościami, kluczowe jest wyjaśnienie pojęć osoby z niepełnosprawnością oraz rehabilitacji. W Polsce za *osobę z niepełnosprawnością* uznaje się kogoś, kto uzyskał orzeczenie o zakwalifikowaniu do jednego z trzech stopni niepełnosprawności² lub o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy³ czy też orzeczenie o niepełnosprawności, wydane przed ukończeniem 16 roku życia, zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z 27 sierpnia 1997 roku. W ustawie tej zdefiniowano również pojęcie niepełnosprawności. Według jej przepisów, *niepełnosprawność* oznacza „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy.” (Dz.U.1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.) (u.r.z.s.z.o.n.) (stan prawny na 20 października 2021 r.). Z kolei Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych przyjęta 13 grudnia 2006 roku, określa *osoby z niepełnosprawnością* jako te, „z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych

² Orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności wydaje powiatowy zespół ds. orzekania o niepełnosprawności. Osoby do 16 roku życia otrzymują tylko orzeczenie o niepełnosprawności bez wskazania jej stopnia, natomiast osoby powyżej 16 życia otrzymują orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, a ich niepełnosprawność może zostać zakwalifikowana do stopnia: lekkiego, umiarkowanego lub znacznego.

³ Orzeczenie o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy wydawane jest przez lekarza orzecznika ZUS, celem uzyskania świadczeń rentowych. Orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy i samodzielnej egzystencji jest równoważne ze znacznym stopniem niepełnosprawności, natomiast orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy odpowiada orzeczeniu o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Należy podkreślić, że otrzymanie orzeczenia nie wyklucza możliwości podjęcia pracy.

zasadach z innymi obywatelami” (Dz.U. 2012 poz. 1169 z późn. zm.) (Konwencja ONZ nr 61/06) (stan prawny na 20 października 2021 r.).

Termin *rehabilitacja* pochodzi natomiast od połączenia łacińskiego słowa *habilitas* oznaczającego „zręczność, sprawność” z przedrostkiem *re*, który odnosi się do „ponowienia, przywrócenia tego co utracone”. W znaczeniu ogólnym rehabilitacja oznacza „złożony proces obejmujący oddziaływania lecznicze, społeczne i zawodowe, a w przypadku dziecka pedagogiczne zmierzające do przywrócenia sprawności i umożliwienia samodzielnego życia w społeczeństwie człowiekowi, który takich możliwości nie miał lub z powodu przebytego urazu czy choroby je utracił” [Gałkowski, Kiwerski 1986, s. 263].

W art. 7 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, natomiast *rehabilitację* osób z niepełnosprawnościami, zdefiniowano jako „zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej”. Rehabilitacja zawodowa wedle przepisów wyżej wymienionej ustawy, ma natomiast na celu ułatwienie osobie z niepełnosprawnością uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy. Z kolei celem rehabilitacji społecznej jest „umożliwianie tym osobom uczestnictwa w życiu społecznym” – art. 7–9 (u.r.z.s.z.o.n.).

Przedstawione definicje niepełnosprawności jak i rehabilitacji zawarte w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, są podstawowymi dla polskiego systemu prawnego. Wydaje się jednak, że definicja niepełnosprawności zawarta w ustawie zawiera pewne niedoskonałości. Przyjęto w niej, że niepełnosprawność powoduje niezdolność do wypełniania ról społecznych. Po-

minięto natomiast kwestię utrudnienia lub ograniczenia w wypełnianiu tych ról na skutek barier na jakie napotykają osoby z niepełnosprawnościami. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że definicja niepełnosprawności zawarta w powyższej ustawie, odbiega od definicji przyjętej w Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych⁴. W Konwencji podkreślono, że to właśnie interakcja z różnymi barierami może ograniczać pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym. Definicja z ustawy natomiast, zupełnie pomija ten aspekt wskazując na naruszenia sprawności organizmu jako przyczynę niezdolności wykonywania ról społecznych.

Z uwagi na fakt ratyfikowania przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, ustawodawca powinien ujednoclić definicję niepełnosprawności i posługiwać się tą przyjętą przez środowisko międzynarodowe.

PAŃSTWOWY FUNDUSZ REHABILITACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Do finansowania działań z zakresu rehabilitacji zawodowej, leczniczej i społecznej osób z niepełnosprawnościami powołano Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. PFRON jest państwowym funduszem celowym, posiadającym osobowość prawną. Został powołany na mocy art. 30 ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (u.z.r.z.o.n) (Dz.U. 1991 nr 46 poz. 201 z późn. zm.) (stan prawny: akt uchylony 1 stycznia 1998 r.). Przychodami funduszu są między innymi: obowiązkowe wpłaty od pracodawców, dotacje oraz subwencje z budżetu państwa, zapisy spadki i darowizny; dochody z oprocentowania pożyczek oraz wolnych środków przekazanych w zarządzanie zgodnie z przepisami o finansach publicznych; dochody z działalności gospodarczej, a także dywidendy – art. 46 (u.r.z.s.z.o.n.) [Bulenda, Zabłocki 1994, s. 73].

⁴ Konwencja ratyfikowana przez Polskę 6.09.2012 r.

Celem PFRON jest wyrównywanie szans i poszanowanie praw osób z niepełnosprawnościami, a także dbanie o usuwanie barier na jakie napotykają te osoby w życiu codziennym, nauce, pracy i pełnieniu ról społecznych⁵.

Jak już wcześniej wspomniano PFRON finansuje działania mające na celu wsparcie osób z niepełnosprawnościami. Działania te realizowane są w głównej mierze przez samorzady powiatowe. Na realizację poszczególnych działań fundusz przekazuje pieniądze samorządom według matematycznego algorytmu. Uwzględnia on między innymi: liczbę osób z niepełnosprawnością, liczbę osób z niepełnosprawnością poszukujących pracy i bezrobotnych, a także liczbę uczestników warsztatów terapii zajęciowej w danym powiecie. (Dz.U. 2003 nr 88 poz. 808 z późn. zm.) (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 maja 2003 r. w sprawie algorytmu przekazywania środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych samorządom wojewódzkim i powiatowym) (stan prawny na 20 października 2021 r.).

Dofinansowania ze środków PFRON dotyczą instrumentów rynku pracy w tym podjęcia działalności gospodarczej czy utworzenia spółdzielni socjalnej. Samorząd powiatowy realizuje także dofinansowania dotyczące między innymi: utworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej; organizacji inicjatyw w zakresie sportu i rekreacji osób z niepełnosprawnościami; uczestnictwa w turnusach rehabilitacyjnych; rehabilitacji dzieci i młodzieży; zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny; przedmioty ortopedyczne; usługi tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika; likwidacji barier architektonicznych oraz barier w komunikowaniu się. Realizacja działań z zakresu rehabilitacji społecznej leży w gestii powiatowych centrów pomocy rodzinie, natomiast wsparciem w obszarze rehabilitacji zawodowej zajmują się powiatowe urzędy pracy.

⁵ PFRON – *Co robimy?*, <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/co-robimy/> [dostęp: 19 października 2021r.].

W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną działania z zakresu rehabilitacji zawodowej realizowane przez powiatowe urzędy pracy oraz ich wykorzystanie przez osoby z niepełnosprawnościami jak i pracodawców, nie zaś wysokość wydatkowanych środków.

ZADANIA Z ZAKRESU REHABILITACJI ZAWODOWEJ FINANSOWANE ZE ŚRODKÓW PFRON REALIZOWANE PRZEZ SAMORZĄDY POWIATOWE

Wsparcie z zakresu rehabilitacji zawodowej finansowane ze środków PFRON adresowane jest zarówno do osób z niepełnosprawnościami jak i do pracodawców, którzy zdecydują się zatrudnić te osoby.

FORMY WSPARCIA SKIEROWANE DO PRACODAWCÓW

Zwrot kosztów przystosowania stanowiska pracy i adaptacji pomieszczeń zakładu pracy

Pracodawca, który zatrudni osobę z niepełnosprawnością przez okres co najmniej 36 miesięcy może otrzymać zwrot kosztów adaptacji pomieszczeń zakładu pracy do potrzeb wynikających z niepełnosprawności pracownika. Zwrot może obejmować także koszty poniesione w związku z przystosowaniem tworzonych lub istniejących stanowisk pracy, jak również koszty adaptacji lub nabycia urządzeń ułatwiających osobie z niepełnosprawnością wykonywanie pracy lub funkcjonowanie w zakładzie pracy. Ponadto pracodawca może uzyskać zwrot kosztów zakupu i autoryzacji oprogramowania oraz urządzeń i technologii wspomagających pracowników lub przystosowanych do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Maksymalna wysokość pomocy na przystosowanie jednego stanowiska wynosi dwudziestokrotność przeciętnego wynagrodzenia. Zwrotu kosztów dokonuje starosta na podstawie umowy cywilnoprawnej

zawartej z pracodawcą. Umowa określa wysokość pomocy oraz prawa i obowiązki stron ją zawierających – art. 26 (u.r.z.s.z.o.n.).

Zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy

Pracodawca, który przez okres co najmniej 36 miesięcy zatrudni osobę z niepełnosprawnością zarejestrowaną w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotna albo poszukująca pracy niepozostającą w zatrudnieniu, może otrzymać, zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy. Maksymalna wysokość zwrotu wynosi piętnastokrotność przeciętnego wynagrodzenia.

Zwrotu kosztów, dokonuje starosta na warunkach i w wysokości określonych umową zawartą z pracodawcą, przy czym zwrotowi nie podlegają koszty poniesione przed dniem zawarcia umowy. Warunkiem otrzymania zwrotu jest uzyskanie, wydanej na wniosek starosty, pozytywnej opinii Państwowej Inspekcji Pracy odpowiednio o przystosowaniu do potrzeb wynikających z niepełnosprawności osoby zatrudnionej na wyposażonym stanowisku pracy lub o spełnieniu warunków bezpieczeństwa i higieny pracy na tym stanowisku.

Należy nadmienić, że jeżeli okres zatrudnienia osoby z niepełnosprawnością będzie krótszy niż 36 miesięcy, pracodawca jest zobowiązany zwrócić Funduszowi za pośrednictwem starosty środki w wysokości równej $\frac{1}{36}$ ogólnej kwoty zwrotu za każdy miesiąc brakujący do upływu 36 miesięcy jednak w wysokości nie mniejszej niż $\frac{1}{6}$ tej kwoty. Pracodawca dokonuje zwrotu w terminie 3 miesięcy od dnia rozwiązania stosunku pracy z osobą z niepełnosprawnością. Pracodawca nie zwraca uzyskanych środków, jeżeli zatrudni w terminie 3 miesięcy od dnia rozwiązania stosunku pracy z pracownikiem inną osobę z niepełnosprawnością, zarejestrowaną w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotna lub poszukująca pracy i niepozostającą w zatrudnieniu, przy czym wynikająca z tego powodu przerwa nie jest wliczana do okresu wymaganych 36 miesięcy – art. 26e (u.r.z.s.z.o.n.).

Zwrot kosztów zatrudnienia pracownika pomagającego pracownikowi z niepełnosprawnością

Pracodawca zatrudniający pracownika z niepełnosprawnością, może także uzyskać zwrot miesięcznych kosztów zatrudnienia osoby wspomagającej takiego pracownika jak również zwrot kosztów jej szkolenia.

Wysokość zwrotu miesięcznych kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikowi z niepełnosprawnością w pracy stanowi iloczyn kwoty najniższego wynagrodzenia i ilorazu liczby godzin w miesiącu przeznaczonych wyłącznie na pomoc pracownikowi z niepełnosprawnością i miesięcznej liczby godzin pracy pracownika z niepełnosprawnością w miesiącu, przy czym liczba godzin przeznaczonych wyłącznie na pomoc takiemu pracownikowi nie może przekraczać liczby godzin odpowiadającej 20% liczby godzin pracy pracownika w miesiącu – art. 26d ust. 23 (u.r.z.s.z.o.n.).

O refundację kosztów szkolenia pracownika wspomagającego pracodawca może ubiegać się w przypadku gdy szkolenie dotyczy czynności ułatwiających komunikowanie się z otoczeniem, a także czynności niemożliwych lub trudnych do samodzielnego wykonania przez pracownika z niepełnosprawnością na stanowisku pracy. Zwrot obejmuje 100% kosztów szkolenia, nie więcej jednak niż równowartość kwoty najniższego wynagrodzenia- art. 26d ust. 2a (u.r.z.s.z.o.n.).

Zwrot kosztów szkolenia pracownika z niepełnosprawnością

Pracodawca zatrudniający osoby z niepełnosprawnością może uzyskać refundację kosztów ich szkolenia. Koszty mogą być zrefundowane do wysokości 70%, jednak nie więcej niż do wysokości dwukrotnego przeciętnego wynagrodzenia na jedną osobę. W odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorców, refundacja nie może przekroczyć 70% kosztów szkolenia kwalifikujących się do objęcia pomocą, natomiast w przypadku dużych przedsiębiorstw nie może przekroczyć 60% tych kosztów – § 3. rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie refundacji kosztów szkolenia

pracowników niepełnosprawnych (Dz.U. 2014 poz. 1970 z późn. zm.) (r.m.p.p.s.r.k.s.p.n) (stan prawny na dzień 21 października 2021 r.).

Refundacji podlegają wydatki poniesione w związku z przeprowadzeniem szkolenia. Do nich zalicza się koszty: usług świadczonych przez osoby prowadzące szkolenie poniesione za godziny, podczas których prowadzą one szkolenie; usług tłumacza języka migowego, tłumacza-przewodnika, lektora dla osób niewidomych lub opiekuna zatrudnionej osoby z niepełnosprawnością w stopniu znacznym; podróży osób prowadzących szkolenie, uczestników szkolenia, tłumacza języka migowego, tłumacza-przewodnika, lektora dla osób niewidomych lub opiekuna zatrudnionej osoby z niepełnosprawnością zaliczonej do stopnia znacznego; zakwaterowania i wyżywienia uczestników szkolenia; usług doradczych; obsługi administracyjno-biurowej; wynajmu pomieszczeń; amortyzacji wyposażenia i narzędzi, z wyłączeniem wyposażenia i narzędzi zakupionych w ramach wsparcia ze środków publicznych w okresie siedmiu lat przed realizacją szkolenia; materiałów szkoleniowych. Refundacja jest przeznaczona również na pokrycie wydatków obejmujących koszty płacy pracownika z niepełnosprawnością za czas, w którym pracownik ten uczestniczy w szkoleniu – § 2 (r.m.p.p.s.r.k.s.p.n).

Należy dodać, że łączna wysokość kosztów obsługi administracyjno-biurowej wynajmu pomieszczeń oraz płacy pracownika biorącego udział w szkoleniu, nie może przekroczyć łącznej wysokości kosztów pozostałych wymienionych powyżej usług podlegających refundacji.

Refundacja kosztów szkolenia dokonywana jest na wniosek pracodawcy za pośrednictwem starosty właściwego ze względu na siedzibę pracodawcy. Istotne jest aby wniosek został złożony przed rozpoczęciem szkolenia ponieważ koszty szkolenia poniesione przed podpisaniem umowy o dofinansowanie nie podlegają refundacji.

Warto nadmienić, że oprócz przedstawionych powyżej form wsparcia realizowanych przez samorządy powiatowe, pracodawcy zatrudniający pracowników z niepełnosprawnościami mogą także ze środków

PFRON, otrzymać dofinansowanie do wynagrodzenia tych osób⁶, czy też po spełnieniu określonych warunków uzyskać zwolnienie z obowiązkowych wpłat na poczet funduszu. Realizacja tych działań odbywa się bezpośrednio między funduszem, a pracodawcami zatrudniającymi osoby z niepełnosprawnościami.

FORMY WSPARCIA SKIEROWANE DO OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Zwrot wydatków na instrumenty i usługi rynku pracy na rzecz poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu

Osoba z niepełnosprawnością zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy jako poszukująca pracy, niepozostająca w zatrudnieniu może korzystać na takich samych zasadach jak osoby bezrobotne z usług lub instrumentów rynku pracy wynikających z ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001 z późn. zm.) (u.o.p.z.) (stan prawny na dzień 21 października 2021 r.). Należą do nich, między innymi: szkolenia; staże; prace interwencyjne; przygotowanie zawodowe dorosłych; badania lekarskie lub psychologiczne, finansowanie kosztów przejazdu do pracy czy zakwaterowania w miejscu pracy, studia podyplomowe, a także bon stażowy, bon szkoleniowy czy bon na zasiedlenie – art. 11 ust. 2 (u.r.z.s.z.o.n.). Rodzaj przyznanego wsparcia i jego wysokość zależy od indywidualnej sytuacji wnioskodawcy.

Przyznanie środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej

Osoba z niepełnosprawnością zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotna lub poszukująca pracy niepozostająca

⁶ Pracodawca zatrudniający osobę z niepełnosprawnością może otrzymać comiesięczne dofinansowanie do jej wynagrodzenia w zależności od stopnia niepełnosprawności. Dofinansowanie wynagrodzenia pracownika z niepełnosprawnością w stopniu lekkim wynosi 450 zł; w stopniu umiarkowanym 1200 zł, natomiast w stopniu znacznym 1950 zł. Kwoty te mogą zostać zwiększone w przypadku gdy choroba pracownika zalicza się do tzw. schorzeń specjalnych.

w zatrudnieniu, może wnioskować do starosty o środki na uruchomienie działalności gospodarczej, rolniczej albo wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej.

Maksymalna wysokość pomocy wynosi:

- nie więcej niż sześciokrotność przeciętnego wynagrodzenia, w przypadku zobowiązania do prowadzenia działalności gospodarczej, rolniczej lub członkostwa w spółdzielni socjalnej nieprzerwanie przez okres co najmniej 12 miesięcy;
- od sześciokrotności do piętnastokrotności przeciętnego wynagrodzenia, w przypadku zobowiązania do prowadzenia działalności gospodarczej, rolniczej lub członkostwa w spółdzielni socjalnej nieprzerwanie przez okres co najmniej 24 miesięcy – art. 12a (u.r.z.s.z.o.n.).

Należy dodać, że o pieniądze może wnioskować osoba, która nie otrzymała wcześniej na ten cel bezzwrotnych środków publicznych. Podpisanie umowy poprzedzone jest negocjacjami między starostą a osobą ubiegającą się o wsparcie. Podczas negocjacji ustalana jest kwota dotacji i warunki umowy takie jak np. forma zabezpieczenia zwrotu pomocy czy termin jej rozliczenia.

Dofinansowanie do wysokości 50% oprocentowania kredytu bankowego

Osoba z niepełnosprawnością prowadząca działalność gospodarczą albo własne lub dzierżawione gospodarstwo rolne, może wnioskować do starosty o dofinansowanie do wysokości 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie tej działalności.

Pomoc ta może być przyznawana osobie prowadzącej działalność gospodarczą albo własne lub dzierżawione gospodarstwo rolne, jeżeli wnioskodawca: nie korzystał z pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo pożyczka została w całości spłacona lub umorzona; nie otrzymał bezzwrotnych środków na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo prowadził tę działalność co najmniej

przez okres 24 miesięcy od dnia otrzymania pomocy na ten cel. Wysokość dofinansowania określa umowa cywilnoprawna, zawarta między wnioskodawcą a starostą – art. 13 (u.r.z.s.z.o.n.).

REALIZACJA ZADAŃ Z ZAKRESU REHABILITACJI ZAWODOWEJ PRZEZ SAMORZĄDY POWIATOWE W LATACH 2010–2020

Na przestrzeni lat 2010–2020, do samorządów powiatowych w całej Polsce, wpłynęło w sumie 59 865 wniosków zarówno od osób z niepełnosprawnościami jak i pracodawców ubiegających się o dofinansowanie z zakresu rehabilitacji zawodowej. Z czego została sfinansowana w całości lub w części w zależności od rodzaju wnioskowanego wsparcia, realizacja 48 040 zadań. Liczba ta stanowiła 80,25% wszystkich złożonych wniosków. Średnia liczba składanych w ciągu jednego roku wniosków w omawianych latach wynosiła około 5 443.

Najwięcej wniosków to jest łącznie 21 506, dotyczyło zwrotu wydatków na instrumenty i usługi rynku pracy na rzecz poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu. Z czego zostało zrealizowanych 21 279 zadań, liczba ta stanowiła 98,94% liczby wszystkich złożonych wniosków w tym obszarze.

Kolejną formą wsparcia pod względem liczebności składanych wniosków, było przyznanie środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej. O pomoc w tym zakresie ubiegało się w sumie 13 427 osób z całej Polski, z których środki finansowe otrzymało 7 761 wnioskodawców. Liczba ta stanowiła 57,80% wszystkich ubiegających o ten rodzaj wsparcia.

Trzecie miejsce zajął zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy dla pracownika z niepełnosprawnością. O tą pomoc złożono łącznie 13 286 wniosków, z których sfinansowano wyposażenie 9 995 stanowisk pracy, liczba ta stanowiła około 75,23% wszystkich wniosków.

Następnie pod względem liczby składanych wniosków uplasowało się finansowanie szkoleń organizowanych przez urzędy pracy dla osób

z niepełnosprawnościami bezrobotnych, poszukujących pracy i nie pozostających w zatrudnieniu. O sfinansowanie szkolenia ubiegało się łącznie 10 500 osób przy czym przyznano je dla 6 503, liczba ta stanowiła 61,93% ogółu złożonych wniosków.

Liczba wniosków o skorzystanie z pozostałych form rehabilitacji zawodowej wynosiła średnio około 110 w ciągu roku⁷.

⁷ Budżet Funduszu, *Sprawozdania z realizacji planu rzeczowo-finansowego PFRON z lat 2010-2020*, <https://bip.pfron.org.pl/pfron/budzet-funduszu/> [dostęp: 19 października 2021r.].

Tabela 1. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie ze środków PFRON za pośrednictwem samorządów powiatowych na zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej.

Zadanie	Rok										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy	1 340	1 194	1 969	1 256	1 497	1 439	1 163	1 033	924	801	670
Zwrot kosztów adaptacji pomieszczeń zakładu pracy	2	1	7	2	0	7	3	3	3	10	5
Zwrot kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikowi z niepełnosprawnością	31	37	42	32	55	52	72	93	95	74	58
Zwrot wydatków na instrumenty i usługi rynku pracy na rzecz poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu	2 568	2 563	3 029	2 433	2 530	2 248	1 728	1 413	1 171	1 063	760
Finansowanie szkoleń organizowanych przez urzędy pracy dla osób z niepełnosprawnością bezrobotnych, poszukujących pracy i nie pozostających w zatrudnieniu	2 169	1 680	1 792	1 585	1 068	870	550	331	215	182	58
Zwrot kosztów szkoleń organizowanych przez pracodawców	9	9	2	7	8	21	16	17	12	16	6
Przyznawanie środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej	2 116	1 767	1 830	1 745	1 170	1 059	902	717	751	770	600
Dofinansowanie do 50% oprocentowania kredytu zaciągniętego przez osobę niepełnosprawnością prowadzącą działalność gospodarczą	54	40	41	36	30	32	22	17	26	24	17
Ogółem	8 289	7 291	8 712	7 096	6 358	5 728	4 456	3 624	3 197	2 940	2 174

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji planu rzeczowo-finansowego PFRON z lat 2010–2020.

Tabela 2. Liczba zrealizowanych zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej dofinansowanych ze środków PFRON za pośrednictwem samorządów powiatowych⁸

Zadanie	Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy	982	845	1 783	909	1 060	1 029	810	776	689	608	504	
Zwrot kosztów adaptacji pomieszczeń zakładu pracy	2	1	0	0	0	1	1	3	2	7	3	
Zwrot kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikowi z niepełnosprawnością	172	345	223	130	161	149	166	209	180	152	143	
Zwrot wydatków na instrumenty i usługi rynku pracy na rzecz poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu	2 572	2 683	3 140	2 414	2 518	2 181	1 694	1 355	1 115	966	641	
Finansowanie szkoleń organizowanych przez urzędy pracy dla osób z niepełnosprawnością bezrobotnych, poszukujących pracy i nie pozostających w zatrudnieniu	1 391	997	1 253	856	670	468	315	237	150	127	39	
Zwrot kosztów szkoleń organizowanych przez pracodawców	11	9	10	17	15	47	28	20	9	13	4	
Przyznawanie środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej	1 080	973	1 222	713	711	644	532	469	500	505	412	
Dofinansowanie do 50% oprocentowania kredytu zaciągniętego przez osobę niepełnosprawnością prowadzącą działalność gospodarczą	35	33	38	31	25	28	20	16	25	23	15	
Ogółem	6 245	5 886	7 669	5 070	5 160	4 547	3 566	3 065	2 670	2 401	1 761	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji planu rzeczowo-finansowego PFRON z lat 2010–2020.

⁸ Różnica między większą liczbą zrealizowanych zadań niż liczbą złożonych wniosków, wynika z faktu, że jeden wniosek mógł dotyczyć wsparcia więcej niż jednej osoby.

W powyższych tabelach nr 1 i 2 zestawiono dane statystyczne obrazujące liczbę złożonych wniosków, a także liczbę zrealizowanych zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej realizowanych przez samorządy powiatowe w latach 2010–2020.

Jak już wcześniej wspomniano w latach 2010–2020 sfinansowano w ciągu roku średnio 80,25% zadań z wszystkich złożonych wniosków. Odsetek ten wydaje się dość wysoki, jednakże jeśli porównamy liczbę sfinansowanych zadań z liczbą osób w wieku produkcyjnym, posiadających prawny status osoby z niepełnosprawnością⁹, którzy są aktywni zawodowo, sytuacja nie wygląda optymistycznie. Należy zaznaczyć, że do osób aktywnych zawodowo zaliczają się osoby pracujące, jak i osoby zarejestrowane w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotne lub poszukujące pracy¹⁰.

Tabela nr 3 przedstawia zestawienie liczby aktywnych zawodowo osób z niepełnosprawnością w wieku produkcyjnym, a także liczbę sfinansowanych zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej w latach 2010–2020.

Poniższe dane pokazują, że liczba osób w wieku produkcyjnym ze statusem osoby niepełnosprawnej potwierdzonym orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności lub orzeczeniem równoważnym, będących aktywnymi zawodowo w omawianych latach utrzymywała się średnio w ciągu roku na poziomie około 491 000. Odsetek sfinansowanych zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej oscylował natomiast wokół 1%.

⁹ Osoba niepełnosprawna prawnie według GUS to osoba powyżej 16 roku życia, posiadająca orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub orzeczenie równoważne.

¹⁰ Osoba poszukująca pracy, to taka, która poszukuje pracy, ale nie ma prawa do statusu bezrobotnego (pobierania zasiłku) bo np. osiąga przychody z tytułu renty, najmu lub jest właścicielem gospodarstwa rolnego. Ponadto osoba poszukująca pracy nie jest zgłoszona do ubezpieczenia zdrowotnego i nie są opłacane za nią składki zdrowotne.

Tabela 3. Liczba osób z prawnym statusem osoby niepełnosprawnej w wieku produkcyjnym (18-59/64l.) aktywnych zawodowo i liczba zrealizowanych zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej w latach 2010–2020

Rok	Liczba osób, z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością	Liczba osób, z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością aktywnych zawodowo	Liczba sfinansowanych zadań rehabilitacji zawodowej	% sfinansowanych zadań w stosunku do liczby osób z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością aktywnych zawodowo
2010	2 030 000	527 000	6 245	1,2
2011	1 981 000	521 000	5 886	1,1
2012	1 930 000	541 000	7 669	1,4
2013	1 927 000	515 000	5 070	1,0
2014	1 919 000	526 000	5 160	1,0
2015	1 845 000	495 000	4 547	0,9
2016	1 691 000	441 000	3 566	0,8
2017	1 642 000	455 000	3 065	0,7
2018	1 645 000	465 000	2 670	0,6
2019	1 592 000	446 000	2 401	0,5
2020	1 548 000	469 000	1 761	0,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i BPR ds. ON¹¹.

Na przestrzeni lat 2010–2020 widoczna była tendencja spadkowa tej wartości, od 1,2% w roku 2010 do zaledwie 0,4% w roku 2020. Wzrost o 0,3 punktu procentowego w stosunku do roku poprzedniego odnotowano tylko w roku 2012. Od roku 2015 do roku 2020 widoczny był sukcesywny spadek odsetka sfinansowanych zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej, odsetek ten w roku 2015 wynosił odpowiednio 0,9% natomiast w 2020 jego wartość to 0,4%.

¹¹ BAEL *Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych prawnie*, dane z IV kwartału roku lat 2010-2020, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael>, [dostęp: 28 października 2021 r.]

Przytoczone dane statystyczne potwierdzają, iż ze wsparcia w zakresie rehabilitacji zawodowej, korzystał bardzo mały odsetek osób z niepełnosprawnością. Realizowane działania wspierające nie przekładały się także w sposób znaczący na wzrost zatrudnienia tych osób. Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnością co prawda uległ wzrostowi z 22,2% w roku 2010 do 28,7% w roku 2020, jednakże zaledwie o 6,5 punktu procentowego na przestrzeni jedenastu lat. Dla porównania wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnością w całej Unii Europejskiej wynosi około 50,6%¹².

Tabela 4. Współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia osób z prawnym statusem osoby niepełnosprawnej w wieku produkcyjnym (18-59/64l.) w latach 2010–2020

Rok	Liczba osób, z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością	Współczynnik aktywności zawodowej osób z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością (%)	Liczba osób pracujących z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością	Wskaźnik zatrudnienia osób z prawnie potwierdzoną niepełnosprawnością (%)
2010	2 030 000	26,0	441 000	22,2
2011	1 981 000	26,3	442 000	22,1
2012	1 930 000	28,0	448 000	23,2
2013	1 927 000	26,7	422 000	21,9
2014	1 919 000	27,4	454 000	23,7
2015	1 845 000	26,8	434 000	23,5
2016	1 691 000	26,1	391 000	23,1
2017	1 642 000	27,7	416 000	25,3
2018	1 645 000	28,3	427 000	26,0
2019	1 592 000	28,0	410 000	25,8
2020	1 548 000	30,3	444 000	28,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

¹² M. Lecerf, *Employment and disability in the European Union*, s. 2, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651932/EPRS_BRI\(2020\)651932_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651932/EPRS_BRI(2020)651932_EN.pdf), [dostęp: 28 października 2021 r.].

Powyższa tabela nr 4 przedstawia zestawienie współczynnika aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia osób z prawnym statusem osoby z niepełnosprawnością w wieku produkcyjnym w latach 2010–2020.

Dla wielu samorządów czynnikiem ograniczającym finansowanie zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej, jest niewystarczająca ilość środków finansowych jakie dany powiat ma do dyspozycji. Należy zwrócić uwagę na fakt, że dofinansowania zarówno z zakresu rehabilitacji społecznej jak i zawodowej, realizowane przez samorządy powiatowe uzależnione są od środków jakie przekazuje poszczególnym jednostkom Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Jak już wcześniej wspomniano, pieniądze na realizację poszczególnych zadań pomiędzy samorządy powiatowe rozdzielane są według specjalnego algorytmu. Rada powiatu w formie uchwały określa zadania, na które przeznaczają środki. Najwyższa Izba Kontroli w 2015 roku, w raporcie dotyczącym wykorzystania środków PFRON przez samorządy powiatowe stwierdziła, że:

Organizacja systemu finansowania ze środków PFRON potrzeb osób niepełnosprawnych umożliwia identyfikowanie tych potrzeb, lecz nie przyczynia się do ich skutecznego zaspokajania na szczeblu lokalnym. Jest mało elastyczna i nie tworzy warunków umożliwiających zatrudnianie tych osób. [...]W rezultacie większość środków jest przeznaczana na zadania o niskiej skuteczności rehabilitacji oraz na zakup sprzętu, który powinien być finansowany ze środków na rehabilitację leczniczą¹³.

Kontrola potwierdziła, że większość środków PFRON jakimi dysponują samorządy przeznaczana jest na realizację zadań rehabilitacji społecznej, natomiast rehabilitacja zawodowa traktowana jest znacznie mniej priorytetowo. Działanie na podstawie algorytmu według, którego

¹³ NIK, *Wykorzystanie przez samorządy powiatowe środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – Informacja o wynikach kontroli*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,8486,vp,10580.pdf> [dostęp: 19 października 2021 r.].

samorządowi przekazywana jest z góry określona kwota, niejednokrotnie prowadzi do sytuacji, w której to starosta musi odmówić przyznania dofinansowania z powodu braku wystarczających środków finansowych. W efekcie czego nie każdy kto wnioskuje o wsparcie może je otrzymać. Słusznym wydawało by się przyjęcie rozwiązania, w którym wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami nie byłoby finansowane ze z góry ustalonych i przekazanych samorządom środków budżetowych, ale odbywało się na zasadzie refundacji. Samorząd mógłby realizować bieżące zadania wspierające osoby z niepełnosprawnością ze środków własnych, po czym występować do funduszu o ich częściową lub całkowitą refundację.

Na małe wykorzystanie wsparcia z zakresu rehabilitacji zawodowej ma także wpływ wysoka bierność zawodowa wśród osób z niepełnosprawnością. Działania z zakresu rehabilitacji zawodowej realizowane przez samorządy powiatowe skierowane są jedynie do aktywnych zawodowo, czyli już pracujących oraz osób ze statusem bezrobotnego lub poszukującego pracy. Współczynnik aktywności zawodowej wśród osób z niepełnosprawnością w wieku produkcyjnym w Polsce w roku 2020 wyniósł zaledwie 30,3%¹⁴, co oznacza, że aż 69,7% osób w tej grupie było biernych zawodowo, a co za tym idzie nie mogły one korzystać z rehabilitacji zawodowej oferowanej przez powiatowe urzędy pracy.

Wśród wielu przyczyn bierności zawodowej osób z niepełnosprawnościami można wskazać między innymi: niemożność podjęcia pracy ze względu na stan zdrowia, trudności w przemieszczaniu się, niskie poczucie własnej wartości, strach przed utratą świadczeń czy też uprzedzenia pracodawców do zatrudniania tych osób ze względu na potencjalnie niską wydajność pracy. Istnieją przyczyny obiektywne, które uniemożliwiają aktywność zawodową tak jak wspomniany stan zdrowia. Większość barier jednak leży jedynie w sferze mentalnej człowieka jak

¹⁴ BAEL *Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych prawnie*, dane z IV kwartału roku lat 2010-2020, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael>

również wynika z błędnych przekonań czy po prostu braku dostatecznej informacji w obszarze zatrudniania osób z niepełnosprawnościami, zarówno po stronie tych osób jak i pracodawców. Władze oprócz realizowanych już form wsparcia z zakresu zarówno rehabilitacji społecznej jak i zawodowej, powinny podjąć działania zmierzające do zwiększenia aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością.

PODSUMOWANIE

Praca zawodowa zarówno dla osób sprawnych jak i tych z niepełnosprawnościami jest bardzo ważna. Poza uzyskiwaniem środków na utrzymanie daje również możliwość rozwoju osobistego, niejednokrotnie także wielu ludziom nadaje sens życia.

Mimo poprawiającej się sytuacji na rynku pracy w Polsce, problem stanowi mała aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami. Samorządy powiatowe poprzez urzędy pracy realizują szereg działań z zakresu rehabilitacji zawodowej finansowanych ze środków PFRON. Działania te skierowane są zarówno do osób z niepełnosprawnościami jak i pracodawców. Należą do nich między innymi: możliwość uzyskania dofinansowania na dostosowanie stanowiska pracy do potrzeb wynikających z niepełnosprawności pracownika; skorzystanie z instrumentów rynku pracy takich jak: staże, szkolenia, prace interwencyjne czy otrzymanie środków na uruchomienie własnej działalności gospodarczej.

Niestety ze wsparcia w zakresie rehabilitacji zawodowej w latach 2010–2020, korzystał niewielki odsetek osób. W odniesieniu do liczby wszystkich potencjalnie uprawnionych, którzy mogliby skorzystać ze wsparcia, rocznie łącznie finansowanych było zaledwie około 1% wnioskowanych działań wspierających. Realizowane działania nie przekładały się także w sposób znaczący na wzrost wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami.

Problematyczna wydaje się być nie tyle efektywność realizowanych działań, a system ich finansowania oraz wysoki odsetek biernych zawodowo osób z niepełnosprawnościami, które nie podejmując aktywności zawodowej nie mogą skorzystać z pomocy oferowanej przez samorządy. Władze zarówno centralne jak i lokalne powinny podjąć działania zmierzające do zwiększenia aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Przede wszystkim tworzyć optymalne rozwiązania prawne i przejrzyste procedury, sprzyjające podejmowaniu aktywności zawodowej przez te osoby. Istotne jest także przekazywanie informacji, tworzenie kampanii odnośnie możliwości zatrudniania osób z niepełnosprawnościami jak i obopólnych korzyści z niego wynikających. W październiku 2021 roku, Pełnomocnik Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych, zapowiedział uruchomienie *Narodowego programu zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami*. Jego pierwszoplanowym celem ma być likwidacja barier utrudniających aktywność zawodową tych osób¹⁵. Nie są znane jeszcze szczegóły programu, jednakże jego zapowiedź pozwala wyrazić nadzieję na poprawę sytuacji osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy w ciągu najbliższych lat.

¹⁵ MRiPS, *Powstanie narodowy program zatrudnienia dla osób z niepełnosprawnościami*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/powstanie-narodowy-program-zatrudnienia-dla-osob-z-niepełnosprawnościami>, [dostęp: 19 października 2021 r.].

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych nr 61/06 przyjęta w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., (Dz.U. 2012 poz. 1169 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie refundacji kosztów szkolenia pracowników niepełnosprawnych, (Dz.U. 2014 poz. 1970 z późn. zm.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 maja 2003 r. w sprawie algorytmu przekazywania środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych samorządom wojewódzkim i powiatowym, (Dz.U. 2003 nr 88 poz. 808 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, (Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, (Dz.U. 1991 nr 46 poz. 201 z późn. zm.).

Wydawnictwa zwarte

T. Bulenda, J. Zabłocki, (1994), *Ludzie niepełnosprawni a prawo*, Warszawa.

T. Gałkowski, J. Kiwerski (.red), (1986), *Encyklopedyczny słownik rehabilitacji*, Warszawa.

Strony internetowe

Budżet PFRON, *Sprawozdania z realizacji planu rzeczowo-finansowego PFRON z lat 2010-2020*, <https://bip.pfron.org.pl/pfron/budzet-funduszu/>.

Główny Urząd Statystyczny, *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych prawnie*, dane z IV kwartału roku lat 2010-2020, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael/>.

M. Lecerf, *Employment and disability in the European Union*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651932/EPRS_BRI\(2020\)651932_EN.pdf/](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651932/EPRS_BRI(2020)651932_EN.pdf/).

Najwyższa Izba Kontroli, *Wykorzystanie przez samorządy powiatowe środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – Informacja o wynikach kontroli*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,8486,vp,10580.pdf/>.

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, *Co robimy?*, <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/co-robimy/>.